

Актуальні питання розвитку Збройних Сил України

УДК 355.27

В.В. Баришніков, О.К. Неймирок

Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

ГОТОВНІСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ У РАЗІ ОГОЛОШЕННЯ МОБІЛІЗАЦІЇ ЧИ ПОЧАТКУ ВІЙНИ

Проаналізована система тренування та підготовки громадян до служби у Збройних Силах України (ЗСУ) у разі мобілізації чи війни. Автори розглядають підготовку допризовної молоді, резервістів, офіцерів запасу і пропонують декілька шляхів підвищення готовності громадян України до військової служби.

Ключові слова: мобілізація, служба, командир, посада, збір, зброя, громадянин, резервіст, студент, офіцер запасу, військова служба, військова частина, військовий резерв, допризовна підготовка.

Вступ

Події останнього часу свідчать, що в державі є проблема доукомплектування існуючих військових частин і формування нових, в разі оголошення мобілізації або з початком війни, військовонавченими громадянами (призовниками і військовозобов'язаними). З оголошенням часткової мобілізації Держава зіткнулася з таким явищем: з одного боку – високий морально-психологічний підйом і готовність громадян стати на захист Батьківщини, а з іншого – низький військовий вишкіл, особливо тих, хто не проходив військової служби.

Відповідно до статті 62 Конституції України [1], захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України. Стосовно ж статті 1 Закону [2], військовий обов'язок встановлюється з метою забезпечення комплектування ЗСУ та інших військових формувань, а також з метою підготовки населення до захисту Батьківщини.

На сьогоднішній день в Україні існує система підготовки громадян до служби у ЗСУ на випадок мобілізації або війни, яка містить такі заходи:

- допризовна підготовка молоді під час навчання в школі [3];
- підготовка призовників з військово-технічних спеціальностей в навчальних закладах Товариства сприяння обороні України (далі ТСОУ)[4];
- військова підготовка студентів вищих навчальних закладів (далі ВНЗ) за програмою підготовки офіцерів запасу[5];
- підготовка військовослужбовців під час проходження дійсної військової служби офіцерами, прапорщиками та контрактниками та під час прохо-

дження строкової служби у Внутрішніх військах Міністерства внутрішніх справ (ВВ МВС) і в особливий період у ЗСУ[6];

- підготовка резервістів під час проходження служби у військовому резерві ЗСУ та ВВ МВС [7, 8];
- підготовка військовослужбовців запасу та військовозобов'язаних на навчальних, перевірних і спеціальних зборах [9, 10].

При існуванні в ЗСУ строкової служби, ряди військовонавчених військовослужбовців запасу щороку поповнювалось на 40-50 тисяч за рахунок звільнення військовослужбовців, які виступили встановлені строки служби, що певною мірою компенсувало недостатній рівень підготовки допризовної молоді. Крім того, запас ЗСУ поповнюється офіцерами та прапорщиками звільненими з лав усіх військових формувань України, а також офіцерами, які пройшли підготовку за програмою офіцерів запасу. З відміною строкової служби більш гостро постає питання підвищення якості допризовної підготовки молоді, яка навчається в загальноосвітніх навчальних закладах I і II рівнів і в навчальних закладах ТСОУ.

Основна частина

На сьогоднішній день на допризовну підготовку молоді Міністерство освіти і науки (далі МОНУ) виділяє 140 годин навчального часу, з яких, наприклад, на вогневу підготовку виділяється тільки 22 години. При цьому в багатьох школах (особливо в сільській місцевості) немає навіть навчальної зброї, не кажучи вже про проведення занять з практичною стрільбою з бойової зброї. В окремих школах не проводяться стрільби навіть з пневматичної зброї. Не краще становище і з інших предметів військової підготовки.

Тому МОНУ разом з Міністерством оборони України (далі МОУ) потрібно переробити Положення про допризовну підготовку молоді та, на підставі цього, розробити нові Програми допризовної (військової) підготовки в загальноосвітніх навчальних закладах I і II рівнів акредитації. Як один з варіантів можна було б взяти за основу допризовну підготовку кінця 50-х початку 60-х років минулого сторіччя. Тоді юнак, після закінчення школи, ПТУ, ліцею, технікуму тощо, в разі призову його на військову службу з оголошенням мобілізації або з початком війни, прийде в ЗСУ виконувати свій громадянський обов'язок військовонавченою особою, а не «гарматним м'ясом». І це є завданням загальнодержавного масштабу, а не тільки МОУ.

В системі підготовки студентів за програмою офіцерів запасу також є питання, на які МОУ потрібно звернути увагу. По-перше, як свідчить досвід попередніх років, серед студентів, які отримують первинне офіцерське звання «молодший лейтенант запасу», після закінчення навчання у ВНЗ бажаючих пов'язати своє життя в мирний час зі службою в ЗСУ не більше 5%. Решта студентів влаштовується в будь-які силові структури, тільки не в ЗСУ. Тому в «Порядку проведення військової підготовки студентів ВНЗ за програмою підготовки офіцерів запасу»[5], головною метою повинна бути підготовка офіцерських кадрів на випадок війни або оголошення мобілізації. Тоді стає зрозумілим, навіщо готувати в мирний час таку кількість офіцерів запасу – певне не для того, щоб комплектувати ними військові частини мирного часу. Тим більш, що у відповідності до «Концепції реформування ЗСУ на період до 2017 року»[11], потрібно буде звільнити від 6 до 10 тисяч офіцерів, в тому числі і лейтенантів – капітанів. По друге, в системі підготовки офіцерів запасу велика кількість часу відводиться на підготовку офіцера-спеціаліста, а не загальновійськового офіцера. Якщо взяти до уваги той факт, що навчання студентів проводиться, в основному, на застарілій (і морально і фізично) техніці, яку потрібно вже знімати з озброєння, то можна дійти висновку, що вектор напрямку навчання студентів потрібно звернути в бік загальновійськової підготовки і, виходячи з досвіду останніх подій, саме загальновійськових офіцерів і буде бракувати ЗСУ в разі агресії проти неї.

Тому було б доречним перший рік навчання зробити роком загальновійськової підготовки. По його закінченні провести загальновійськові навчальні збори, які завершити семестровим випускним іспитом. За результатами збору і екзамену студенту присвоювати військове звання «молодший сержант (сержант) запасу». Другий рік навчання присвячується спеціальній підготовці офіцера запасу.

Підготовка військового резерву в нашій державі – справа нова і певною мірою ще не апробована.

Справа в тому, що у відповідності до «Положення про проходження громадянами України служби у військовому резерві ЗСУ» [7] (ст. 12), на службу приймаються громадяни, які пройшли професійно-психологічний відбір, перевірку фізичної підготовки та за станом здоров'я визнані придатними до служби у військовому резерві. Якщо з особами, які проходили військову службу в ЗСУ або в інших військових формуваннях все ясно, то що робити з тими громадянами, які за тих чи інших обставин не були залучені до військової служби?

Далі, відповідно до ст. 13 «Положення»[7], добір громадян до служби у військовому резерві проводиться командиром частини з числа тих, хто звільняється в запас з цієї частини, або громадян, що мешкають поблизу дислокації цієї частини.

А що ж робити тим, хто хоче реалізувати своє громадянське право на захист Батьківщини, але там де вони проживають, військові частини не дислокуються?

Ще одна обставина! Виклик резервістів для проходження підготовки або зборів, здійснюється командирами частин, в яких вони проходять службу у військовому резерві. Тому рівень організації зборів і рівень підготовки резервістів буде цілком залежати від рівня підготовки та методичної майстерності інструкторів, яких призначить командир частини на ці збори.

В США та інших державах Заходу, які перейшли на комплектування своїх збройних сил на контрактній основі, підготовка резервістів здійснюється за іншими принципами.

По перше, всі кандидати в резервісти проходять збори від 6 до 12 тижнів (в залежності від виду та роду військ) у спеціальних центрах, а потім, протягом від 2-х тижнів до 1-го місяця щорічно залучаються на збори впродовж терміну дії контракту.

По-друге, резервісти протягом строку проходження служби у військовому резерві, одержують щомісячну грошову винагороду, а залучення їх на збори або інші заходи закріплено на законодавчому рівні. Тому керівник установи або підприємець будь-якої форми власності зобов'язаний всляк сприяти громадянину в його бажанні проходити службу у військовому резерві.

Для України це можливо поки що тільки на папері. Тому Держава, законодавчо повинна визначити, що військовий резерв – це один з найважливіших компонентів оборони, це провідна ланка, яка поєднує народ і армію. Кожний державний і військовий керівник повинен усвідомити, що резервісти – це найважливіша частина мобілізаційного людського ресурсу, яка призначена для доукомплектування з'єднань і військових частин під час мобілізаційного розгортання та комплектування нових військових формувань, що розгортаються під час війни, а також

для поповнення бойових втрат. У зв'язку з цим було б доцільним військовий резерв поділити на дві частини. Перша – оперативний резерв. До нього відносяться особи, які звільнені з військової служби в ЗСУ або інших військових формувань в запас, тобто ті, хто має якусь військову підготовку та досвід військової служби. Вони можуть зараховуватись до списків особового складу військових частин на посади резервістів без проходження зборів лише за згодою командирів цих частин. Друга – загальний резерв. Це особи, які не мають досвіду військової служби, але бажають проходити службу у військовому резерві Збройних Сил України. Ці громадяни повинні пройти курс навчальної підготовки у спеціальних центрах. Тому кожне Оперативне командування повинно мати центри підготовки військового резерву, кількість яких визначає МОУ або Генеральний штаб ЗСУ.

І ще один аспект, на який обов'язково потрібно звернути увагу – мотивація служби у військовому резерві. В мирний час вона повинна бути не тільки ідеологічною (бажання громадянина захищати, в разі необхідності, свою Батьківщину), але і матеріальною (за готовність громадянина в будь-який момент виконати свій громадянський обов'язок Держава повинна заплатити йому в мирний час певні кошти).

Можуть бути і інші варіанти підходу до військового резерву, але ключовим при цьому повинно бути те, що його підготовка – це завдання державного масштабу, а не командира (навіть самого прогресивного) військової частини.

Наступний захід підготовки громадян до військової служби в разі війни або оголошення мобілізації – залучення їх в мирний час на навчальні збори.

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» [2], кожний військовозобов'язаний може залучатись на навчальні збори до 5-ти разів знаходячись в запасі 1-го розряду на термін до 2-х місяців кожний. Термін залучення на збори запасників 2-го розряду – до 1-го місяця (до трьох разів). Загальний термін зборів не повинен перевищувати 10-ти місяців за весь час знаходження громадянина в запасі.

Ті хто проходив військову службу за радянських часів пом'ягають, що проведенню зборів СРСР приділялась велика увага. На жаль, в теперішній час це питання знаходиться в занепаді (можна сказати – лише на папері) і основна причина тому – край низьке фінансування ЗСУ. Якщо провідні держави Заходу витрачають на утримання своїх збройних сил від 2 до 3% ВВП, то Україна – менше 1%, чого звичайно не вистачає і на фінансування ЗСУ, і на підготовку військового резерву та запасу на випадок війни. Тільки зараз, коли Україна втратила частину своєї території і під загрозою ще більші територіа-

льні втрати, влада звернула увагу на підвищення фінансування своїх Збройних Сил.

І останнє питання, на яке потрібно звернути увагу – скорочення ЗСУ. За приблизними розрахунками, до кінця 2017 року повинно звільнитись зі служби в ЗСУ до 10 тисяч офіцерів і прапорщиків. Працевлаштування цієї частини громадян України – велика проблема для держави. Не дивлячись на різні програми реабілітації, лише невелика частка цієї категорії стануть менеджерами чи отримають іншу професію після перепідготовки (як це люблять висвічувати в ЗМІ). Більшість піде працювати в різноманітні охоронні структури бізнесу, банків та інших установ. Тобто вони змінять військову уніформу на уніформу охоронника, тільки без офіцерських зірочок.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми може бути введення інституту тимчасових військових звань. Що це означає? Військовослужбовець, з призначенням на посаду, автоматично отримує тимчасове військове звання, яке відповідає цій посаді, а постійне військове звання у нього залишається тим же. Порядок же присвоєння чергових постійних військових звань залишається таким що існує і визначається дійсним Положенням про проходження служби особами офіцерського складу, прапорщиками та мічманами. Так, при призначенні на нижчі посади, військовослужбовець отримує відповідне тимчасове військове звання (звісно, за його згодою, якщо він не хоче звільнитись). Тому, при скороченні штатів, офіцери і прапорщики, які не змогли працевлаштуватись, зможуть в добровільному порядку поступити на контрактну службу на посади сержантського та старшинського складу, а в разі вивільнення офіцерської посади можуть в ній бути поновленими на конкурсній основі. В цьому є як негатив так і позитив.

Негатив в тому, що офіцери (прапорщики) морально не готові виконувати посади сержантів. Але з іншого боку – зараз в багатьох частинах вони несуть варту службу не в якості начальника варті або чергують на КПП, в парках і т.і. не в якості начальників цих нарядів.

А позитивним є те, що ЗСУ зможуть отримати певну кількість високо підготовлених сержантів.

Висновки

3 метою підвищення готовності громадян України до військової служби потрібно:

1. Вдосконалення підготовки допризовної молоді (перерозподіл навчального часу в напрямку практичних занять – особливо зі стрілецькою зброєю, поглиблення матеріального забезпечення занять сучасними зразками зброї та обов'язкового виконання практичних стрільб з бойової стрілецької зброї не тільки хлопцями але і дівчатами).

2. Корегування підготовки офіцерів запасу (перерозподіл навчального часу таким чином, щоб перший рік навчання зробити роком загальновійськової підготовки з присвоєнням сержантських військових звань після складання відповідних іспитів, а протягом другого року організується поглиблена підготовка фахівців).

3. Внесення змін в сам принцип комплектування і підготовки військового резерву (військовий резерв необхідно поділити на оперативний і загальний резерв; для його підготовки в оперативних командуваннях створити спеціальні центри підготовки резервістів з високопрофесійними викладачами й інструкторами, які повинні бути обладнані сучасними зразками озброєння та військової техніки, сучасними тренажерами).

4. Вдосконалення мотивації служби у військовому резерві в мирний час (фінансування резервістів повинно бути не тільки на період проходження зборів але і на весь час знаходження громадянина у військовому резерві з безумовним підвищенням до нього вимог з боку Держави).

5. Введення інституту тимчасових військових звань (з призначенням на посаду, військовослужбовцю присвоюється відповідне цій посаді тимчасове військове звання зі збереженням за військовослужбовцем основного).

На завершення потрібно сказати, що ззагалі Держава нарешті повинна повернутись обличчям до своїх Збройних сил та їх проблем і, окремо, звернути увагу на підготовку населення до військової служби на випадок війни. В світі нічого не буває постійним і, не зважаючи на нашу позаблоковість, події останнього часу – тому підтвердження. Тому крилатий вислів великого канцлера Німеччини Отто Бісмарка «Держава, яка не хоче годувати свою армію, мусить годувати армію завойовника», для України, як ніколи залишається актуальним.

Список літератури

1. Конституція України (Закон України від 28.06.1996 р. №254 к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 62.
2. Закон України “Про військовий обов’язок та військову службу” від 25.03.1992 р. №2232. – XII зі змінами від 04.04.2006р. № 3597 – IV.
3. Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді (Указ Президента України від 25.10.2002 р. №948/2002 зі змінами від 29.10.2003 р. № 1227/2003).
4. Про затвердження положень про допризовну підготовку і про підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей (Постанова КМУ від 30.11.2000 р. № 1770).
5. Про затвердження Порядку проведення військової підготовки студентів вищих навчальних заходів за програмою підготовки офіцерів запасу (Постанова КМУ від 01.02.2012 р. № 48).
6. Про затвердження Змін до Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України (Наказ МОУ від 01.02.2014 р. № 5).
7. Про Положення про проходження громадянами України служби у військовому резерві ВВ МВС України (Указ Президента України від 10.08.2012 р. № 470/2012).
8. Про Положення про проходження громадянами України служби у військовому резерві ЗСУ (Указ Президента України від 29.10.2012р. №618/2012).
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення проведення мобілізації (Закон України від 27.03.2014 р. № 1169 – VII).
10. Про внесення змін до Інструкції з організації і проведення навчальних зборів з військовозобов’язаними у військових частинах і установах ЗСУ (Наказ МОУ від 05.04.2013 р. № 245).
11. Концепція реформування і розвитку ЗСУ на період до 2017 року (Рішення Ради безпеки і оборони України затверджене Указом Президента України від 29.12.2012 р. № 772/21012).

Надійшла до редколегії 29.01.2014

Рецензент: канд. іст. наук, доц. Е.П. Дуб, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

ГОТОВНОСТЬ ГРАЖДАН УКРАИНЫ К ЗАЩИТЕ ОТЕЧЕСТВА В СЛУЧАЕ ОБЪЯВЛЕНИЯ МОБИЛИЗАЦИИ ИЛИ С НАЧАЛОМ ВОЙНЫ

В.В. Барышников, А.К. Неймирок

Статья анализирует систему тренировки и подготовки граждан к службе в Вооруженных Силах Украины в случае мобилизации или войны. Авторы рассматривают подготовку допризывной молодежи, резервистов, офицеров запаса и предлагают несколько путей повышения готовности граждан Украины к воинской службе.

Ключевые слова: мобилизация, служба, командир, должность, сбор, оружие, гражданин, резервист, студент, офицер запаса, воинская служба, войсковая часть, войсковой резерв, допризывная подготовка.

READINESS OF UKRAINIAN CITIZENS TO PROTECT THEIR HOMELAND IN CASE OF MOBILIZATION ANNOUNCEMENT OR START OF WAR

V.V. Baryshnikov, O.K. Neimyrok

The article analyzes the system of citizens' training and preparation to serve in The Armed Forces of Ukraine in case of mobilization or war. Authors review pre-service military training of youth, reservists, and reserve officers and propose several ways to improve readiness of Ukrainian citizens for military service.

Keywords: mobilization, service, commander, duty, drill, weapon, citizen, reservist, student, reserve officer, military service, military base, military reserve, pre-service training.